

mpkslas menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1981

RUGSĖJO MĖN. 19 D. / SEPTEMBER 19, 1981

PART TWO — NR. 219 (33)

Šiame numeryje:

Stambus veikalas apie Pabaltijo dramą.

Ryžkimės, kam Lietuva nespėjo: Bronio Railos prakalba Pasaulio lietuvių gydytojų sąjungos suvažiavime, Chicagoje.

„The Russian Review“ žurnalo puslapis apie dr. Joną Basanavičių.

Eugenio Montale eilėraščiai, poetui mirus.

Tuzinas gerų novelių: Adolfo Markelio „Nebaigtoji simfonija“.

Užugirio kiemas ir jo šeimininkė: atsiminimų pluoštas.

Rašytojo laiškas Brežnevui.

Romas Viesulas tarptautinėse parodose.

Parodų sezonas prasideda.

RYŽKIMĖS, KAM LIETUVA NESPĖJO

Prakalba Pasaulio lietuvių gydytojų sąjungos suvažiavime Chicagoje 1981.IX.5.

BRONYS RAILA

Kaip ir kodėl čia atsiradau? Labai paprastai, be specialaus samokso, nes jau prieš metus į šią šventę labai maloniai pakvietė mūsų daktarų pasaulinės sąjungos vyriausybė. Ir nuo ankščiau su kai kuriais lietuviais gydytojais yra tekę turėti reikalų, kultūrinių ar visuomeninių sąsų. Ne kartą esu jutes jų dėmesį bei simpatiją mūsų, kaip žurnalistų ar literatų, veiklai. O kai kvietėjus anuomet pasiteiravau, apie ką šiuo ypatingu atveju turėčiau kalbėti (aš mat jaučiuos maždaug viską, ką geriau žinojės, jau ankščiau raštu išsakęs), tai vienas iš tų kurstytojų, dr. K. Pemkus, girdžiu, ir šnibžda pirmininkui dr. Domui Giedraičiui: — Gal būtų gerai apie mūsų tautos tragedijas ir heroizmą? Bus kaip tik laiku... Taigi tema buvo man pasiūlyta.

Bet grįžkim prie reikalo. Yra dar kitos, rodos, gana rimtos aplinkybės, šį kartą galinčios pateisinti mano įsimašymą jūsų brolijos pokalbiuose. Kaip aiškiai rodo mūsų tautos pastarojo šimto metų istorija, mediko ir žurnalistų literato pašaukimai ir veikla turi daug bendrumų, bent panašumų. Lietuviai daktarai, ypač dabar užsieny ir specialiai Amerikoje, yra įgiję didelio, išskirtinio prestižo, vis gauna pagyrimų, jų darbų įvertinimo, kartų pagarbos ir dėkingumo, kai kada gal pavydo ar ir baimės.

Aišku, pirmiausia dėl to, kad profesinis jų kontaktas su žmogumi, kaip pacientu, yra tiesioginis, labai artimas ir ne kartą gyvybiškai svarbus. Antra, kad dabar tai viena iš pelningiausių profesijų, ir šiais materializmo laikais tuo dar padidinanti prestižą (Lietuvoje gydytojai neturėjo tokių sąlygų, ypač neturi dabar). Ir trečia, visi matom, kaip ir kiek lietuvių medikų bendruomenė Amerikoje — aišku, ne visa, bet daugelis jos narių — pažymėtina veikliai reikiiasi ir už savo profesinį ribų:

- ekonominių išteklių telkimo srityt tautinės kultūros labui,
- visuomeninėje gydytojų bendruomenės veikloje (kurios simboliais dabar tapo raidės — didžioji „B“ ir vėliausiai dar „R“),
- itin pozityviu plataus baro išsivijusių kultūrinės kūrybos, rėmimu, — temperamentingais polėkais mūsų išsivijos politinių organų sąjūdžiuose, besirūpiant tarpusavio konvulsijose, maištaujanč, kai ką revoliucinant, rivalizuojantis...

Ar iš to bus pozityvių padarinių, ar iš tų visokios politikos šiaudų kada išbirs ir duoninis grūdą, čia neskubėsiu spręsti. Bet tatau visuomet dar rodo mūsų gyvastingumą ir gyvybę, kas yra turbūt šiek tiek geriau už merdėjimą ar mirtį.

Tokios tirštos šių sociologinių avantazų aplinkybės, išgyrimai ir rieškučios komplimentų už gražią dabarties veiklą ir jūsų kone saulėtą funkciją mūsų išsivijos lietuviškumui išlaikyti, o taip pat nuolatios primenami praėjusių laikų jūsų profesijos garbingųjų kolegų nuopelnai nuo pat tautinio atgimimo aušros, — aišku, gali ir turi kelti džiaugsmą ir pasididžiavimą, o kartais net išpaikinti ligi demonstratyvaus išdidumo.

Ir tada šitaip įkaitusių prožektorių šviesoj mes kiti, pvz., laikraštininkai ar rašytojai, šiaip jau raševios bei pašiepiami plunksnagraužiai, viešosios opinijos svarstyklės neišvengiamai tampam lengvasvoriais. Mūsų vaidmuo tartum sumenksta, nuopelnai blūksta, nors mūsų

Pasaulio lietuvių gydytojų sąjungos suvažiavimo metu š.m. rugsėjo 5 d. Chicagoje pagerbiamas ir atitinkama plakete apdovanojamas paskutinis Vytuto Didžiojo universiteto Kaune Medicinos fakulteto

dekanas prof. dr. Juozas Meškauskas (kairėje). Dešinėje — Pasaulio lietuvių gydytojų sąjungos pirm. dr. Domas Giedraitis.

Nuotr. P. Malėtos

istorikai — spėčiau, teisingai — pagražindami tvirtina, kad lietuvių tautą budino ir nepriklausomybės atvedė pirmiausiai plunksna, t. y. rašytas žodis, knyga, spauda, dargi romantikų poezija...

Tuo nei noriu, nei galėčiau sumažinti gydytojų inaso ir nuopelnų į tą pačią bylą. Bet gal kai kurių superlatyvų įkarsčių derėtų kiek atvėsinti, svarbiausia — atseikėti vertybes, sutikslinti, konkretiau aptarti padarinius.

Zmogaus sveikatos priežiūra ir jam pagalbos teikimas ligoje savaime yra kilni, humaniška vertybė — asmeniška, labai konkreiti, tad ir ryškiau įsidėmima už kitų profesijų taip pat vertingą vaidmenį. Pagaliau tai natūrali gydytojo misija, jo verslas, teisėtas pragyvenimo šaltinis.

Bet už ką labiausiai tebėra vertinami, prisimenami ir iškeliami anie 19-jo amžiaus atrodios pusės ir 20-jo amžiaus pradžios daktarai? Rods, ne už tai, ką jie yra kasdien atlikinėję savo versle, net ne tiek už mokslinius nuopelnus ar kokių administracinių pareigų atlikimą. Labiau

atrodo už visai ką kitą, toli išeinantį už profesijos ribų.

Paryškinimui paminėsiu tik kelis visiem seniai žinomus pavyzdžius.

Dr. Jonas Basanavičius — medicinine prasme reikšmingas kurį laiką buvo Bulgarijoje, o Lietuvai jis pasiliko, kaip „Aušros“, pirmojo patriotinio lietuvių žurnalo įsteigėjas ir redaktorius, taipgi žurnalistas, vėliau mūsų tautos uolus rinkėjas ir tyrinėtojas, istorijos ir kalbos moksli mėgėjas, vienas iš tauriausių idealistų tautinės politikos kelyje į valstybinę Lietuvos nepriklausomybę.

Dr. Jonas Šliūpas — politinis maištininkas, taip pat žurnalistas, kelių laikraščių redaktorius, mūsų bendrosios ir specialios lietuvių literatūros mažne pirmasis istorikas, lietuvių išsivijos Amerikoje žadintojas, visuomeninis aktyvistas, dargi savotiškos „religijos“ — lietuviškosios laisvamanybės — vadovaujantis puoselėtojas.

Na, dr. Vincas Kudirkas — juk kitaip ir neprisimenamas, kaip pirmiausiai „tėvyniškų varpų“ žurnalistas, tautos himno autorius, poetas, beletristas, grožinės literatūros vertėjas, netgi muzi-

kas — kompozitorius.

Arba dr. Vincas Pietaris — išlikęs tik kaip rašytojas, beletristas, „Algimanto“ apysakos autorius.

Arba vėl dr. Jeronimas Ralys — graikų epopėjų vertėjas, protarpiais ir laikraštininkas.

Daktarai Jonas Staugaitis ir Kazys Grinius — buvę aktyvūs ir profesinėje srityje, daugiau išliko savo vaidmenimis, kaip plačių polėkių visuomenės veikėjai, partijų lyderiai, žymūs politikai, vienas pasiekęs Lietuvos seimo pirmininko, kitas Respublikos prezidento kėdės.

Dr. Kazimieras Jokantas — pedagogas, mokyklinių vadovėlių autorius, politikas, švietimo ministras, vienas iš paskutinės vyriausybės narių pasisakęs, mano nuomone, teisingai už reikalą atmesti Kremliaus ultimatumą (kai keli kiti vyriausybės nariai tą naktį politiškai ir dvasiškai sugniužė).

Dr. Jurgis Šlapelis — įžymus patriotinis Vilniaus lietuvinimo veikėjas, daugiausia pasireiškęs kaip žodynininkas, lituanistinis kalbininkas.

Pagaliau dr. Petras Avižonis (apie kurį neseniai pasirodė dr. J. Puzino rašyta monografija) —

Lietuvos universiteto rektorius, pirmasis fakulteto dekanas, nors davęs stambų mokslinį indelį medicinai ir sveikatos apsaugos organizacijai, spėčiau, vis vien labiau mum išliks, kaip šaunus patriotas, antirusiškas rezistentas, žurnalistas varpininkas, o mūsų kultūros istorijoje kaip taisyklingos lietuvių kalbos puoselėtojas, „Lietuviškosios gramatikėlės“ iniciatorius ir bendraautorius su Jonu Jablonskiu.

Tokius pavyzdžius galėtume dvigubinti ir keliaropiinti tiek iš Lietuvos, tiek iš Amerikos lietuvių gyvenimo praeities ir prisikasti ligi dabarties, kurią jūs gerai pažįstat ir apie ką žino mūsų visuomenė ir spauda. Su jais man rūpėjo tik paryškinti išvadą, kas regimai išliko mūsų istorijoje, kaip ilgiausiai tvyrojančios vertybės, vis nepamiršamos, vis pabrėžiamos, nes ir tikrai svarbios, beveik visuomet taurios ir tuo gražesnės, kad idealistinės. Tos pačios ar panašios, kaip ir mūsų rašytojų, spaudos bendradarbių, apskritai kultūrininkų ir menininkų.

O tai yra nepaneigiamas įrodymas, kad užmojuose tautos likimui fasonuoti lietuviai daktarai ir rašytojai, medicina ir žurnalistika labai suartėja, mažne susibendrina, ir tada šie tautinės kultūros kūrėjai siekia visiška tų pačių kelių, formų ir priemonių savo dvasinei dinamikai išsilieti.

Tad gal nebūsiu per svetimas jūsų tarpe, kaip lygiai ir iš jūsų ne retas galetumėt būti (ir kartais būnat) ne svečiai, o broliškais kolegos mūsų rašytojų, žurnalistų, dailininkų ar muzikos bei teatro sambūriuose. Na, ir dažniausiai narsūs kariai įvairių raidžių visuomeninių ir politinių tvirtovių kuoruose.

Šios kelios mintys nėra mano ilgas įvadas. Iš tikrųjų tai greičiau būtinos prielaidos mūsų tautos likiminei dramai aptarti, žingsniai tolesnių išvadų ieškojimuose, kuo mes, jau visi lietuviai galėtume naudingiausiai pasireikšti ne vien tautos fizinei, bet ir dvasinei sveikatai stiprinti, kai tragiškais laikotarpiais mūsų giminės išsilaikymas tampa sunkus, o naujų heroikos momentų suspindėjimo ilginės ateityje...

Tokią temą man sugestionuodami, šio suvažiavimo rengėjai, be abejo, turėjo galvoje aktualią aplinkybę, kadangi praėjusieji 40-tieji ir šie 41-mieji metai mum yra kiek skirtingi nuo kitų, nes suaktyviniai.

Taip — pernai suėjo 40 metų, kai vėl buvo sugriauta nepriklausoma Lietuvos valstybė ir šalis apkaustyta kremlinio tiro no pančiai, tik žymiai žiauriau, negu juodųjų carų laikais. O šiemet vėl nutekėjo 40 metų, kai tauta, ryžtingai ir didvyriškai, panaudojo palankią progą sukilti. Birželinis sukilimas atgavo žiupsnį laisvės, parodė valią ir viltį nepriklausomybės atstatyti, sujudo dvasią, paliko ryškiai įrežtą testamentą ateities troškimam ir veiksmam. Tai jo dar neišnykusi reikšmė.

Tie vienerių metų laikotarpio įvykiai buvo tikrai persotinti mūsų tautos tragiškais ir čia pat herojiškais išgyvenimais. Viskas riedėjo labai greit ir labai skaudžiai, atvėrė naujų žaizdų, kėlė įtampą ir dvasinį intensyvumą, kaip retai kada mūsų ilgoje istorijoje.

(Nukelta į 2 psl.)

Kertinė Parastė

Stambus veikalas apie Pabaltijo dramą

Amerikoje išėjo iš spaudos didelis veikalas anglų kalba, **Baltic Drama — A Handbook and a Bibliography** (Pabaltijo drama — vadovas ir bibliografija). Šioje daugiau kaip 700 puslapių knygoje bandyta surašyti visas bet kada išspausdintas ar pastatytas estų, lietuvių ir latvių pjeses. Iš 4649-ių pavadinimų 1349 priklauso lietuvių dramaturgijai. Šį pirmą tokios apimties veikalą apie Pabaltijo dramą redagavo Southern Illinois universiteto profesorius Alfredas Straumanis, o išleido Waveland Press leidykla (Prospect Heights, Illinois). Jam talkininkavo aštuoni autoriai — konsultantai, įskaitant Juozą Daubėną, Algirdą Landsbergį ir Bronių Vaskelį.

Šalia pjesių pavadinimų ir jų trumpų aprašymų knygoje randame estų, lietuvių ir latvių dramų apžvalgas, dramaturgų biografijas, išsamią dramos bibliografiją bei rinktinę literatūrą įvairiomis kalbomis. Reiškama viltis, kad vadovas pravers ne tik akademiniams specialistams ir studentams, bet ir teatro menininkams, bibliotekininkams ir visiems, kurie domisi Pabaltijo.

Šios knygos paruošimas pareikalavo ypatingų pastangų. Reikėjo peržiūrėti stirtas periodinių leidinių, leidėjų katalogų, teatro programų. Emigracija, tremtis išbarstė pabaltiečių pjeses, kaip ir jų autorius, po visą pasaulį. Kai kurias pjeses nusinešė užmarštis, kitos buvo sunaikintos ar ištrintos iš bibliografijų ideologiniais sumetimais. Pora tūkstančių Pabaltijo dramų atrasta Amerikos bibliotekose. Nemaža informacijos, ypač apie dramą po II-jo pasaulinio karo, gauta iš pavienių asmenų, archyvų ir bibliotekų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Prie projekto prisidėjo beveik šimtinė profesorių, specialistų, vertėjų ir dramaturgų.

Tokio projekto nebūtų buvę įmanoma užbaigti be daugelio pabaltiečių tautos. Moralinės

ir piniginės paramos susilaukta iš Amerikos fondo humanitariniams mokslams remti (National Endowment for the Humanities) ir pabaltiečių organizacijų. Tačiau tikrasis šio kapitalinio veikalo tėvas yra latvių kilmės režisierius ir teatro tyrinėtojas Alfredas Straumanis, prieš aštuonerius metus Pietų Ilinojaus universitete įkūręs pabaltiečių dramų projektą, o vėliau įsteigęs ir Pabaltiečių teatro fondą. Jo dėka jau pasirodė dvi pabaltiečių dramų antologijos anglų kalba. „Akistatos su tironija“ ir „Aukso žirgas“, kuriuose yra ir keturiuos lietuviškų pjesės. Šiuo metu Straumanis jau planuoja trečią Pabaltijo dramų antologiją.

Iš „Pabaltijo dramų vadovo“ ir bibliografijos“ išryškėja ir kai kurie bendri lietuvių, latvių ir estų dramų bruožai. Visose trijose šalyse šis žanras labai jaunas — svarbieji dramų veikalai parašyti pastarojo šimtmečio būvyje. Drama jose tebėra arti savo tautosakinių ištakų. Didžiąją savo trumpo gyvenimo dalį Pabaltijo drama turėjo vaidinti visuomeninį, politinį ar didaktinį vaidmenį. Nuo 1940-ųjų metų ji vystosi nelaisvėje ir svetur — latvių dramaturgo Martinšo Zivertso žodžiais — padalinta tarp išsivijusių, kuriems sunku tarpti be savo žemės, ir dramų kuriančiųjų tėvynėje, kuriems trūksta laisvo oro kvėpuoti.

Lietuvių dramų apžvalga parašė Fairleigh Dickinson universiteto profesorius Algirdas Landsbergis. Anot jo: „Žiūrint į lietuvių dramų raidą iš istorinės perspektyvos, galima drąsiai tvirtinti, kad jokios klūtys nenustelbs ryžto sukurti savitą dramų meną. Lietuviams drama nėra prabėganti pramoga ar estetinis žaisliukas, bet užmojis, kuris siejasi su pačia tautos egzistencija“.

Ši knyga ir pabaltiečių dramų projektas nusipelnė mūsų nuolatinio dėmesio ir paramos.

K.Z.

Ateitininkų kongreso dienomis Chicagoje jaunų veidų niekur netrūko. Ypač studentai ir moksleiviai gy-

vai svarstė savo rūpesčius, taipgi aktyviai jungėsi ir į bendrųjų posėdžių bei kitų renginių programas.

Nuotr. Jono Kuprio

Ryžkimės, kam Lietuva nespėjo

(Atkelta iš 1 psl.)

Zinoma, tai dar ne senos sukaktys tautos gyvenimo plotmėje. Jų turėsim ir daugiau, nes sunku bus pamiršti to paties turinio žiaurių spektaklių pasikartojimą, kai karui baigiantis Lietuva antrą kartą dar kiekiau buvo užsmagta, ir kai, trokšdama laisvės, nematydamas kitos išeities, išsiliejo dar didesnio masto pasipriešinimu, — ne kelias dienas, o kelerius metus trukusiu karu dėl laisvės, didvyriškiausiai parodydama dvasinį gyvasitumą ir ryžtą nepasiduoti geru vergijai.

Sie nuotykiškai gerai žinomi vyresniems, netingintiems atidžiau pasekti lietuvišką spaudą arba gana gausius, tegu sintetiskai dar neišsamius tos gėdynės raštingesnių veikėjų atsiminimus. Čia stigtų laiko ir gal nebūtina į tai smulkiau gilintis. Beieškant konkretnių išvadų, norėčiau prašyti jūsų dėmesio ir privilegijos truputį kitokiai, ilgesnė laiko trukmė apimančiai, žinoma, labai kondensuotai mūsų tautos likimo problemų analizei. Tam reikia nukrypti į sunkiau įžvelgiama, bet gal rūšiesia mūsų tautinės tragikos pusę...

As buvau auklėtas (ir pasigirsiu, rodos, gana neblogai) nepriklausomos Lietuvos mokyklų romantinėje dvasioje, kuri visas mūsų tautos ir valstybės nelaimas ar nesėkmes būtinai suvedavo mūs klastingų kaimynų ir priešų sąskaiton. O šiaip jau graikiškai pabrėždavo mūsų žilosios senovės didingumą, galią ir garsą, dažniausiai karalių ir kunigaikščių nuopelnus, laimėtas didingas karines pergalas. Apskritai vis ypač karinius žygius, nuo Žalgirio mūšio ligi Nepriklausomybės atstatymo laikų.

Anais laikais, kaip ir dar šimtmečių anksčiau, kai buvo pradėta budinti mūsų apsnūdusią tautinę samonę ir skaudžiai pasigesta tautinės savivargos, gal tai ir buvo pedagogiškai teisingiausias metodas, davęs gero pelno.

Todėl dar ir šiandien daugumas mūsų tautiečių užsieniuose — ir ypač, tėvynėje — normaliai tebėra įpratę Lietuvos tragedijas, kaip ir josios didvyriškumo triumfus, daugiau suvokti „kariškai“. Vienoj pusėj mūsų fizinis narsumas ir dvasios kilnumas, žygių laimėjimai senovėje rytuose, Žalgiris vakaruose, Sirvintai — Giedraičiai netoli Ukmergės... O kitoje pusėj — kai kurie „ne-teisingi“ pralaimėjimai per nesu-sipratimą rytų slavų plutuose, ar labai netaikiai pasitaikiusios kunigaikščių ir karalių mirtys, brolžudiški atentatai, priešų klastos, jų propagandos melai ir nusikaltimai...

Man rodos, į tuos tragikos ir heroikos šimtmetinius procesus jau būtų metas žvelgti kiek kritiškiau. Ateina laikas, kai būtų geriau realistiškai pasverti mūsų tautos charakterio savybes ir polinkius — visą ilgą amžių „tautinę pasaulėžiūrą“, dėsiąsi pagrindus mūsų valstybinei ir socialinei struktūrai, atnešusi neišvengiamus ir labai skaudžius padarinius.

Tai litaniškai nebūtų galo. Pažvelkim tik į vieną, bet praktiškai iškalbingą faktą, ar faktų kompleksą procesą.

Baigiantis Viduramžiam, maždaug per pustrčio šimtmečio, sunkiai ir dramatiškai, bet ir didvyriškai buvo sukurta Lietuvos imperija — gabiom jos valdovų, karių ir administratorių pastangom.

Jei toji imperija būtų išlaikyta, vis stiprinta ir natūraliai dar plečiama (panašiais metodais kaip liudija kitų ilgai išliekančių didvalstybių pavyzdžiai), — šiandien tuose platuose Lietuvos imperija turėjo būti mažne stambiausia rytinės Europos žemyną skrodžianti didvalstybė su 60 - 80 ir gal daugiau milijonų gyventojų, apgyvendinta vienos kultūros ir vienos valstybinės kalbos, juos jungiančios bendros tautinės samonės piliečių ir patriotų.

Politinės ir ekonominės bazės, kaip ir karinis pajėgumas, ilgą laiką tam buvo pakankamas. Reikėjo tik išmintingai imperijos elementus liedinti, vis stiprinti, jos gyventojus apžavėti ir tolimesnė

ateitį geriau pramatyti.

Bet per sekancius tris šimtmečius šioji galinga imperija taip degeneravosi, kad leidosi skaldoma, tirpo pasibaisėtina, jau buvo pradėta traktuoti kaip kaimyninės valstybės provincija, pagaliau prarado net savo vardą, dingo iš žemėlapių, pražuvo beveik be pėdsakų.

Kodėl taip atsitiko? Kodėl taip galėjo, o gal ir turėjo atsitikti?

Kaip minėjau, mes vis tebeaiškinam: piktas likimas, klatingi, grobuonys, imperialistai kaimynai, dinastijų krizės, santvarkos defektai, nepalanki geografinė padėtis...

Be abejo, visur esama tiek tiesos, bet tai labiau antriniai fenomenai. Reikėtų paieškoti esmės ir atsakymų, kurie ateitį tiksliau rikiuotų mūsų dabarties veiksmų kryptį ir gal pamokytų teisingiau suvokti tų veiksmų kokybę.

Kodėl tik mūsų geografinė padėtis buvo nepalanki? Kodėl ji neturėjo būti nepalanki ir mūsų kaimynam (dėl mūsų pajėgumo ir pavojaus)?

Kodėl ne kaimynai, o tik mes politiskai silpom, tautiskai tirpom, it sniegas saulės atokaitoj, ir palikom vos maža salelę paskendusios imperijos vakariniame pakrašty?

Kodėl net naujoji krikščioniškoji tikyba visus kitus pažangiai stiprino, o mus, praradus savo tautinį tikėjimą, silpnino ir tautiskai žlugdė slavų ir germaniškų kryžių šešėliuose? Argi nekeista, kad kaimynai ir su pačia geriausia tikyba galėjo mus ko geriausiai nutautinti?

Dėl to, kad mes neišugdėm ir iš vis neugdėm savo tautinės kultūros, kurioje turėjo brandžiau išsirtinti ne tik valstybinė samonė (ji viena gan ilgą laiką egzistavo), bet, svarbiausia, tautinė politinė samonė? Kas dar? Ypač bendra lietuviška valstybinė kalba ir imperijos etnines gruputes organiškai jungianti visų klotų tautinė kultūra — su jos raštu, spauda, literatūra, dailė, muzika ir architektūra, mokslo ir meno akademijom, savom teisinėm institucijom, mūsų kalba rašomais įstatymais ir t.t.

O tai yra visa, kas jau tada egzistavo kitur paviduramžinėje Europoje ir ką netrukus skubėjo ir spėjo geriau įsisavinti kitos tautos ir kaimynai, mus pralenkdam, suviliodami, pagaliau prarydami.

Karinų jėgų ir individualinės narsos, deja, neužteko imperijai išlaikyti. Ilgam išlikti, matyt, dar jai reikėjo kažkokių didesnių, „mistinių“ galių, pilietinės etikos, dvasinės ir tautinės kultūros, o taip pat sveikesnės politinės struktūros, pažangesnės socialinės santvarkos.

Kai Lietuvos — Lenkijos jungtinei „respublikai“ visiškai priartėjo žlugimo ir padalijimų grėsmė, 1769 metais kai kurie lenkų ir tikriausiai jų tarpe lietuvių kilmės patriotai kreipėsi į anų laikų labai įžymų šveicarų —

Pasaulio lietuvių gydytojų suvažiavimo Chicagoje banketo akimirka. Iš kairės į dešinę: dail. Vanda Balukienė, suvažiavimo paskaitininkas rašytojas

Iš Pasaulio lietuvių gydytojų suvažiavimo š.m. rugsėjo 5 d. Chicagoje. Už stalo suvažiavimo prezidentas: vykdomoji sekr. dr. Alina Lipskienė, Ilinojaus Lietuvių gydytojų ir dantų gydytojų draugijos pirm.

dr. Pranas Sutkus, Sąjungos vicepirm. dr. Alė Rubienė, Sąjungos pirm. dr. Domas Giedraitis, sekr. dr. Jonas Daugirdas, Prie pulto — paskaitininkas rašytojas Bronys Raila. Nuotr. P. Maletos

prancūzų rašytoja ir filosofą Jean-Jacques Rousseau, prašydami patarimų valstybės konstitucijai reformuoti.

Rousseau sutiko, gan išmintingai ir jautriai pasisakė 1771-72 metais rašytame ilgesniame es-say, vardu „Les Considérations sur le Gouvernement de la Pologne“ (tai būtų pastabos ar svarstymai apie Lenkijos valdymą. Kaip matom, Lietuvos vardo jam lyg ir nebeliko...)

Kiti šiandien tai filosofą veikalą užmiršo, bet mum jis nėra visiškai pasenęs, gal dargi būtų kai kuo pamokantis, nes jis kaip tik lietė ir Lietuvos likimą. Rousseau sunkiai sergantis mūsų šalį priėjo ypač neišmintingą „liberum veto“ praktikavimą, valstybę nuvedusį tikron anarhijon. Patarė būti atsargiems su kitom reformom, siūlė palaikyti monarchiją ir valstybinę religiją, bet ypač geriau išvystyti švietimo sistemą. Jam patarimus berašant, įvyko pirmasis Lietuvos — Lenkijos padalijimas, kurį jis teisingai nujautė, stebėdamasis, kaip Lenkija tada išvis taip ilgai dar nepražuvo...

Todėl rašė jau nematęs kitos išeities, kaip tik būtinumą mums susikurti naują „respubliką savo širdyje“, kurios joks priešas negalėtų užimti ir sunaikinti. O tai yra — kultūrinės tvirtovės, dvasinės galia, tėvynės ir jos laisvės meilė. — Tegu tos vertybės nuolat lydi jus, — drąsino filosofas. Nors jos ir nebeišgelbės nuo svetimųjų jungo, bet jei nuolat jos degs širdyse, vieną dieną kils gaisras, nutrenks jungo grandines, ir jūs vėl būsit laisvi...

Ir kai jam atrodė, kad Lenkija (taigi ir Lietuva) jau nebeįsivengs pavojaus būti kaimynų prarytos, jis mus dar įspėjo sardoniskai: žiūrėkit, kad jei bent neveiktų jūsų suvirškinti...

Tai Jean-Jacques Rousseau. Tuo atžvilgiu ne visai pasenęs dabartinis Lietuvai ir daugeliui mūsų šia, išsivijoje.

Vadinasi neišvengėm okupacijos — ilgos, šimtmetį su viršum! Lenkai, kaip tauta, vis dėlto mažiau nukentėjo — jie išliko nesumažėję, greičiau pagausėję. Žymiai nuo anksčiau labiau puoselėdami tautinę ir dvasinę kultūrą, dargi Dievą mokyje palėnkė savų interesų tarnybai, jie mus sėkmingai ne tik rijo, bet ir virškino, ypač mūsų bajorus, aristokratiją, taigi elitą.

Ir dabar išnirio stačiai tragi-komiškas paradoksas: — mūsų tauta primygtinai ir paspartintai leidosi lenkinama net tada, kai kaimynų padalyta ir pati Lenkija sugriuvo. Lietuvos jėzuitų kadaise įkurta Akademijs, dabar Vilniaus Universitetas savo sužydėjimo laikotarpiu sugebėjo tapti lenkų kultūros ugdytoju ir didžiausiu Lietuvos lenkinimo centru.

Niekam nepasisekė įvesti lietuvių kalbos katedros Lietuvos sostinės aukščiausioje mokslo-ineje; Universitetui pateikiami tvirtinti lietuviškų vadovėlių rankščiai, skirsimi žemesnėm mokyklom, būdavo atmetami ar paslaptingai dingdavo. Pavyzdžiui, vieną lietuvišką parašytą aritmetikos vadovėlį Kražių mokyklos lenkininkas (Žemaitijos širdyje!) recenzavo kaip nereikalingą ir dargi žalingą vien dėl jo žemaitiškos kalbos! Toks veikalėlis mokyklai, girdi, nesi-derinas su bendrąja krašto švietimo kryptimi, todėl „naudoti mokslo reikalom žemos kultūros provincijos tarnė nėra jokios prasmės“... (Žr. M. Lukšienė, „Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX amžiaus pirmojoje pusėje“, p. 340, Vilnius).

Tokį lenkininko, greičiausiai lietuvių nemegto įžūlų spūlių lietuvių tautai tiesiai veidam vien jau išklaupti ir pakęsti, — na, tikrai reikėjo turėti nemaža heroizmo neįsiam liudžiai ir jo laikotarpio negausiam lietuvių inteligentų būreliui.

Ir tas patvaikimas teko pakęsti, buvo iškęstas, kol pagaliau atsi-kvošėta.

Lietuvi ka knyga, raštai, giesmės, — liai ir didaktinė aukštos kokybės poezija (nepamirškim pradininko Mažvydo, paskui Domelaitis...) emė rodytis už valstybės sienų, Prūsijoje. Tada atsi-skaldavo Žemaitiuosna ir Sūduviuosna, paskui ir toliau, kol mūsų širdyse buvo išskelta dr. Basanavičiaus įkurtos „Aušros“ tegu tik silpnutė žiežirba. Bet iš jos — jei pakartočiau Jean-Jacques Rousseau frazė — vieną dieną kilo gaisras, nubloškė svetimųjų jungą, ir mes vėl tapom laisvi...

Plunksnos ir rašto pabudinta tautinė samonė, švieson besistiebiantys mūsų dvasios ir tautinės kūrybos diegai pirmą kartą istorijoje surado reikiamą, veik pačią geriausią dirvą atspatytoje nepriklausomoje valstybėje, tegu ir

skaudžiai aptrupėjusioje, api-pjaustytoje, su toli atplysusiais, baisiai nutautusiais senosios valstybės kamieno pakraščiais.

Tas dvidešimt laisvės metų — perspektyvoj tik trumputė laiko iškarpa — buvo turbūt laimingiausias epizodas mūsų tautos likimo vingyje, aišku, per trumpas įvykdyti ir sukurti daugiau stebuklų, negu buvo pasiekta.

Švietimo sistema tačiau pavyko gana gerai išvystyti. Liudininkai čia esam daugelis vyresniųjų. Dėka jos ir mes užsieny esam, kas dar esam — lietuviai, išaugę jais likti, nesutikę virsti miltais kitų civilizacijų girnose.

Bet giliau stringančios kultūrinės sistemos įtvirtinimo, racio-nalesnio rėmimo ir jos prioritetų, paties kultūrinio veiksnio gyvybinės reikšmės supratimo dar teko pasigesti. Žinoma, tam dar stigo galios ir resursų. Pavyzdžiui, Kultūros Rūmų steigimo sumanymas, jų vaidmens svarba ir funkcija kitų institucijų rezginyje, vis įstrigdavo tik kalbėjimose apie tokį projektą, iš vietos nepajudėjo. Dalykas likosi neįvertintas, daugelio gal nē nesu-prastas. Pats buvau vienas to projekto kėlėjų, liudininkas, viešų ir uždarytų diskusijų dalyvis.

Ir man tiesiog nesmaugu čia priminti, kad bemaž geriau tautai suvokė (ir žino, ką tas reiškia) sovietinės Lietuvos maskvinio padožo kultūrpolitrikai. Nepamirškim, kad normaliajai sovietinio švietimo sistemai pastiprinti ir įtekmei sutirštinti per tuos okupacijos dešimtmečius buvo įkurta sovietiška Mokslo Akademijs, speciali Kultūros ministerija(!), įsteigti ir išplėtoti keli institutai, kuriuose darbuojasi ne vienas šimtas specialistų ir kurių daugumas, be abejo, yra lietuviai patriotai, trokštą savo tautai gėrio ir garbės.

Bet ir neklyskim: tie dirigentai, kurie šią sudėtingą sistemą ir veiklą prižiūrė, lemiančiai kontroliuoja ir kryptį nustato, tie vargu siekia tautinio lietuviško gėrio ir garbės, o patys, susimokę su Kremliumi, geidžia ar reikalaujam paklūsta politiškai ir kultūriškai, net jau ir kalbiškai mūsų tautą suvirinti bendrame sovietinio „homunculus“ katile.

Čia nebeprivalu jokios skambios retorikos. Padėtis aiški.

Reikia gintis, reikia priešintis! Vakar ir šiandien esam liudininkai daugelio iškalbingų ženk-lų, kiek šiai savigynei aukojamasi ir rizikuojama, kiek įstangiai ir atstangiai veikiama, kokia revoliucinės situacijos dvasinė įtampa sovietinėje Lietuvoje...

O mes kiti — kiek atliepiam iš užsienio? Ar pakankamai teikiame dvasinės talkos tautai jos namuose, kurie deginami?

Ką duosim jaunesnėm genera-cijom, kuo dvasiškai mis išsivie bendruomenės įvairiuose kraš-čiuose?

Pagaliau kuo mes išsilaikysim, kaip išsaugosim turimus kultū-rinius lobius ir resursus nuo išsi-barstymo?..

Neramūs ir nesmagūs klausimai.

Taip, ne visi mūsų liūnai tokie klampūs. Matyti ir gražios pas-ki-rų individualistų pastangos. Taip, vienas kitas stambesnis projektas įgyvendintas sėkmingai, ir ne-trūksta užmojų ateitai. Bet stingam koordinacijos, aiškesnių kryptių sistemos, vis nepajėgiam

„The Russian Review“ žurnalo puslapis apie dr. Joną Basanavičių

Hoover'io Institutas Stan-forde (Kalifornija) garsus savo archyvais, kuriuose sukranta neapėriama daugybė medžia-gos apie Rusijos — carinės bei sovietinės — problemas. Institutas itin pagarsėjo, kada ten gyveno A. Solženicinas, ieškodamas autentiškų duome-nų savo romanui. Instituto paskirtis kaupti tą medžiagą ir ją nagrinėti. Tai amerikiečių mokslininkų istorikų vado-vaujama įstaiga.

Prie Instituto leidžiamas kas-trys mėnesiai einas „The Rus-sian Review“ žurnalas. Stambokais (150 psl.) tome-liais pasirodęs žurnalas visad duoda kelias stambesnes studi-jas ir plati jo knygų recenzijų dalis paliečia bent 50 knygų kas numeris.

Panašaus pobūdžio leidinio mes stokojame. Šitoks žinių ir minčių forumas, suorgani-zuotas prie kurio nors ameri-kinio universiteto — The Bal-tic Review — pavyzdžiui būtų labai naudingas. Tačiau... kiek gi knygų svetimomis kalbo-mis apie Pabaltijį pasirodo? Tai yra mūsų tautinio ir valstybinio identiteto Achilo kulnas. Žurnalui „The Russian Review“ pasiūloma recenzuoti apie 500 knygų kasmet. Tiek jų įvairiomis kalbomis pri-rašoma apie Rusijos ir jos kraštų istorines, etnines, valstybines ir kt. problemas. Viena tokių, nes dalinai knygos tema liečia

Rusijos problematiką, yra per-nai „Oriental Research Part-ners“ leidyklos išleistoji Alfre-do Ericho Senn'o 93 puslapių studija anglų kalba „Jonas Basanavičius. The Patriarch or the Lithuanian National Renaissance“. Apie tą knygą mūsų spaudoje buvo vienur kitur rašyta, recenzijos tačiau nebuvo plačios, labiau anota-cinės.

Balandžio mėn. 1981 metų „The Russian Review“ nume-ryje Vytautas Kavolis (Dickin-son Kolegija) parašė viso puslapio recenziją. Tokiu būdu dr. Jono Basanavičiaus asmuo ir jo veiklos epocha vėl atkelta skaitytojų dėmesin. Šiaip gana palankioje studijai recenzijoje Vytautas Kavolis iškelia kele-tą klausimų, kurie ateityje bus naudingi ir pravarūs. Jie naudingi ir dabar skaitytojui, kuris yra A. E. Senn'o studija skaitęs. Recenzentas pasi-genda pilnesnio dr. Jono Basanavičiaus asmeniško profilio. Studijos autorius labiau domėjėsis aplinka, ki-rijoje veikė dr. J. Basanavičius, ir tokiu būdu liko mažiau pabrėžti jo asmeniško gyve-nimo atributai, kurie ryškiai atkurtų didingą, tikslų, gyvą didžiojo lietuvių portretą.

Recenzentų tarpe šiame žur-nalo numeryje sutinkame Stromą, kuris nagrinėja dy-sociologinio turinio knygas. J. Gliada

uždėti tartum kažkokio „derliaus vainiko“.

As vis dar abejočiau, ar savą ir originalią tautinės kultūros ugdymo misiją galėtų tinkamai įvykdyti, pavyzdžiui, svetimuose universitetuose kuriamos mūsų bendruomenei gana nepigios in-stitucijos. Ir dar daugiau abejo-čiau, kad politikos bei propa-gandos, tuo labiau kvalifikuotos informacijos funkcijas mūsų bend-raisiais tautiniais ir valstybiniais reikalais tinkamai galėtų ar ir turėtų atlikinėti persisamdancios maždaug komercinės prigimties kitataučių institucijos.

Nemanyčiau, kad kas daug geriau, tegu ir už pinigą, gintų mūsų reikalus, negu mes patys, tegu ir už dyką. Jau baigia pra-lėiti laikas, kad mūsų jaunesnė generacija pati būtų pasiruošusi tautai atlikti...

Nebenaudas troškimas, — bet bene pirmiausiai mum patiem reikėtų įkurti plataus masto Lietuvišką Fondaciją Amerikoje, gal ir Lietuvių Kul-tūros Rūmus ar panašaus vardo židinį, kuris 1. koncentruotų stam-baus išsivijos kultūrinio turto archyvus, bibliotekas, rankraš-tynus, spaudą, meno galerijas, 2. būtų lituanistinių studijų, mokslinių ar ir politinių infor-macijų centras ir 3. taptų kitų pla-čiausių kultūrinių sambūrių ir draugijų veiklos puoselėjimo ir traukos namai.

Ar tai tik svajonės?

Gal. Bet jei gražios — kodėl ra-maus vakaro prieblando, kaip darydavo daktaras Kudirka kadaise, nesišildyti prie to židinio ugnelės, nesusielti ties jomis, kai didysis mūsų tautos namų židiny-dar žėruoja, bet ir ne laisvas, ir taip toli, ir laikas taip skubiai bėga, kada išėjūnas kartais pasi-ju-ta tartum galutinai išsimetęs į svetimas pakluones, ir miglose skęsta jo dėmesys savajai dva-sinei seklyčiai, kurią jis pats kone panikinančiai pavadina „getu“.

Idomu būna kartais pasitei-rauti, ką jaučia kitų nacionalinių grupių panašaus likimo išėjūnai. Stai ką pasakojo vienam ameri-kiečiui literatūros profesorui apie savo išgyvenimus išsivijoje 1930 - 40 metų laikotarpyje neseniai miręs labai įžymus baltųjų rusų emigrantų rašytojas Vladimiras Nobokovas. (Žr. Andrew Field,

„Nabokov: His Life in Part“ p. 211).

Anas prieškarinis dešimtmetis to laikotarpio gausiai rusų emigra-cijai buvęs gana beviltiškas. „Tada mes atsisakėm minties“, sielvartavo rašytojas, — kad dar galėsime sugrįžti į namus. Bet tai ir nebuvo svarbu, nes Rusija jau vien buvo su mumis. Mes buvom Rusija. Mes atstovavom Rusijai. Ką mes buvom praradę? Praradę tik kai kuriuos garsus ir kvapė-nius, saulę lapuotos alėjos galę, magiškosios vaikystės šviesą“...

Ar tai ne panašu į daugelio mū-sų, lietuvių, „vaikystės atostygias“, tik dar po 40 metų? Juk ir mes kai kurie tebesakom ir tebeja-čiam, kad esam Lietuva, kad jai vis-bent moraliai atstovaujame. Ir čia rasis lašas tiesos.

O ir išvis tai juk veik pavyzdin-gas dvasinės stiprybės, pasio-tikėjimo ir užsispyrimo iliuzijos ženklas. Bet gal ir tik per vėlyvą romantiką?

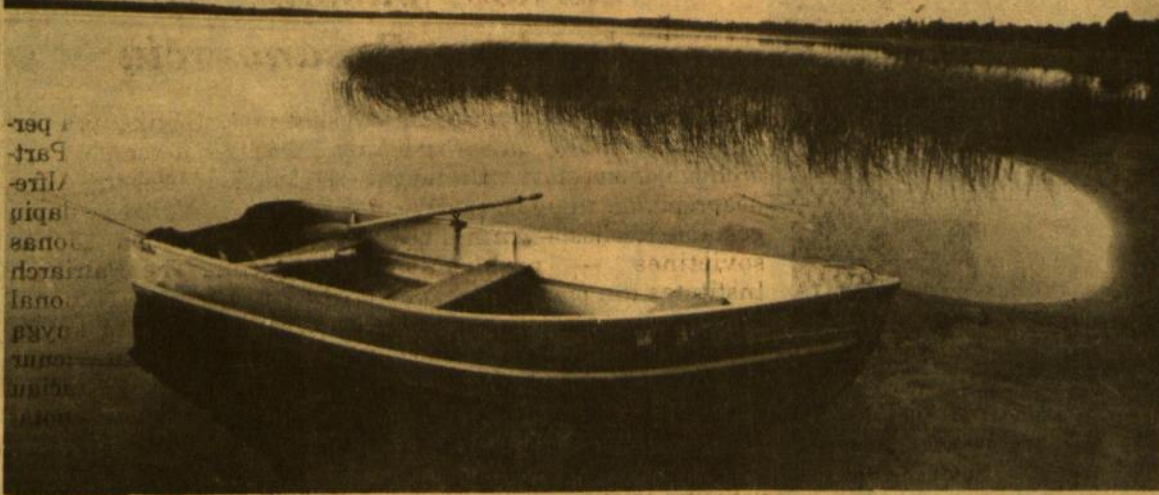
Man jau ne vienas ir ne karta porino, kad nors šiandien Ameri-ka lietuviui savo ištekliais ir kvalifikuotais kadrais nebebe-veitina daugiau pajėgesni, negu bet kada praitytie, bet čia pietom svajonėm laikas, deja, esąs jau praėjęs. Per vėlu! Be to, mes tiek visur turim aukoti ir tiek daug darbų atliekam, — nesvarbu, kad vis paskirai, tik savuose klau-nuose išsibarstę

Ar ne geriau nors ir vėliau, negu niekad?

Tad pakelkim galvas ir ryšy-kimės dar vienam veiksmui, kur motina Lietuva nespėjo, kur per-istisus mūsų istorijos šimtmečius vis buvo vėlintasi ir apsilėista.

Kietai susirėmę, giliu įsisamo-ninė tokio žygio reikalinguma, tikim, kad galėsime pasivyti to-žai išskai skrendanti ir mus vis pralenkiantį laiko traukinį.

Kas mus šiandien labiau gaudyt-guosti, skatinti ir stiprinti? Tai kilnios pastangos tautinei kultūrai brandinti, jos kūryba puoselėti, tai tos nemarios lietu-viškų genčių išlikimo ir laisvės vizijos, kur savo talentus, gražia-sias kūreriškas valandas „net viso gyvenimo sultis, net gyvybės skyrė ir aukėjo anų dešimtmečių nepamirštami didieji mūsų tautos daktarai.

Rūdėns ramybėje

Nuotr. Algirdo Grigaičio

Tuzinas gerų novelių

Adolfas Markelis, NEBAIGTOJI SIMFONIJĄ. Novelių rinkinys. Išleido Lietuviškos knygos klubas 1981 m. Chicagoje. Apie 100 puslapių. Zitos Sodeikienės. Spaudė „Draugo“ spaustuve. Knyga 126 psl., kaina 1,8 dol., gaunama „Drauge“.

Kažin kaip, lyg sutartinai, knygų derliuje pasirodė keli novelių rinkiniai. Pastarasis jų — dailios novelių rinkinys „Neišbaigtoji simfonija“. Autorius — Adolfas Markelis.

Adolfas Markelis, kaip tvirtina knygų aplanko tekstas, „esąs naujas ir kartu nenaugą vardas išeiviskoje literatūroje“. Dažnas prisimins jo efektingus, meteoriskus ir retus pasirodymus periodikos skiltyse. Rašęs išeivių didžiojo kraustymosi iš Europos epochoje, Adolfas Markelis vėliau

JURGIS GLIAUDA

darė vis ilgesnes pertraukas. Ir, štai, jis nutraukė tylėjimą — šis novelių rinkinys yra pirmoji jo knyga. Jo novelių atranka rodo autoriaus teizes ir siužetines savybes. Rinkinio novelės seka viena kitą chronologine tvarka, kaip rodo įrašytos novelių parašymo datos. Ilgokas tai laikotarpis: 1949–1981 metai. Autoriaus tylos laikotarpis skaudokas mūsų literatūros apimčiai. Adolfas Markelis yra puikus pasakotojas, įvaldęs ne tik novelės žanrą, bet ir turis savų, kitur neatrandamų personažų.

Tai žmogus svetimybėje, ant irstantios iliuzijos žemės. Tai žmogus paviršutiniškai sutapęs su svetimybe, o iš esmės nepriimamas svetimos jam aplinkos. Tai svetimų kraštų gerovės nevertinąs svajo-

tojas. Toks šiek tiek šliejasi prie ankstyvojo Aloyzo Barono personažų. Bet Aloyzo Barono tipas buvo maištininkas, Adolfo Markelio įsūnytas personažas — svajotojas.

Chronologinė novelių išdėstymo tvarka galima matyti, kaip autorius noko, pilnėjo, siekėsi subtilumo monologe ir pasakojime, darnos epizodo išsivystyme.

Adolfas Markelis pats artimai siejasi su savo personažais. Personažai gyvena arba gyvena autoriaus gyventose vietose, dirba arba dirbo jo darbovietėse. Pabėgėlių barakai Vokietijoje, Nebraskos miestelis, Nebraskos žmonės ir gamtovaizdžiai — tai betarpiško patyrimo medžiaga, kaip visa tai nurodo ir knygos aplanko duomenys.

Tragiškas gyvenimas pabėgėlių barakuose pakia auto-riui anekdotinių siužetų. Paly-

(Nukelta į 4 psl.)

EUGENIO MONTALE

Eugenio Montale, žymusis šių dienų italų poetas, mirė š.m. rugsėjo 12 d. Milane. Buvo jau 84 m. amžiaus. Jo vardas pasaulyje plačiai nušamėjęs, kai 1975 metais jam buvo paskirta garsioji Nobelio literatūros premija. Pirmuosius savo eilėraščius atspausdino 1917 metais. Išleisčių savo knygų skaičiumi nebuvo jau ypatingai produktyvus: per 50 metų išleido tik penkis savo eilėraščių rinkinius. Tačiau kiekviena jo poezijos knyga turėjo didelio literatūrinio svorio. Šiaip gyvenime Montale vertėsi daugiausia žurnalistika, kaip literatūros ir muzikos kritikas ypač daug rašė Milano laikraštyje „Corriere della Sera“.

Montale poezijos jėga ir patrauklumas glūdi temose ir jų sugretinimuose. Jam žmogus yra būtybė, ieškanti nepasiekiamos darnos viduje ir išorėje. Iš čia kyla lyg ir savotiškas rašytojo resignavimas, nieko bendro neturintis su ankščiau rašiusiu poetų įprasta resignacija. Eugenio Montale resignacija yra vyriška ir stipri išdava ne jausmo, bet šiurkštaus, logiško žinojimo. Poeto mirties proga čia spausdiname tris jo eilėraščius.

NEREIKALIAUK ŽODŽIO

Nereikalauk iš mūsų žodžio, iš visų pusių aptariančio mūsų bėgimą, kuris ugnies raidėmis ją išaiškintų ir būtų žerintis kaip krokas, pasimetęs dulkinoje pievoje.

Ak, žmogau, kuris nueini pilnas įsitikinimo, visų ir savo paties draugas, niekini savo šešėlį, kurį dienos kaitra atšviečia ant kežtančio mūro!

Nereikalauk iš mūsų formulės, galinčios tau atverti pasaulį, tenkinkis keletu susuktų, kaip šaka sudžiūvusių skumenu.
Tegalime tau pasakyti vien tik tai, kas nesame ir ko nenorime.

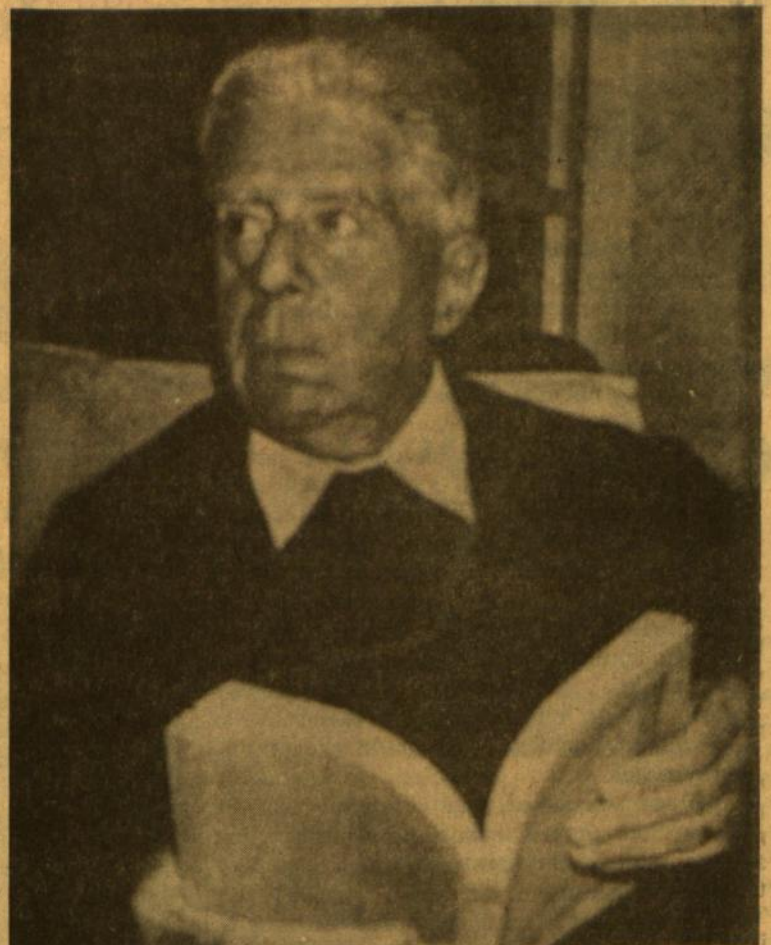
GYVENIME, NEPRAŠAU TAVĖS...

Gyvenime, neprašau tavęs nustatytų kontūrų, patikimų išraiškų ar turtų. Tavo neramiam klajojime dabar jau tų patį skonį turi medus ir pelynos.

Sirdis, kuri visada nekenčia, retai kada sudrėba. Panašiai kai kada laukų tyloje nuaidi šautuvo šūvis.

GRUBUS IR ESMINGAS

Norėčiau jaustis grubus ir esmingas, kaip tie jūros druskų suėsti akmenys, kuriuos tu sukaloji, škeveldra už laiko ribų, liudininkas šaltos, patvarios valios.

Eugenio Montale (1896.X.12 - 1981. IX.12)

Buvau kitoks: žmogus susikaupęs į save, į kitus, stebįs prabėgančio gyvenimo kunkulavimą, arba — žmogus, nudelsiąs veiklą, kurios tau niekas nesunaikina. Norėjau surasti blogį, kuris alina pasaulį, svirties mažą klaidą, suaukštinčią pasaulio santvarką; ir pamačiau visus akimirkos įvykius, tartum beslenkančius į griūtį. Bėdidamas kelionės takeliu, pasiūliau širdžiai priešiną mėginimą; ir gal man reikėjo aštraus peilio, kuris perskrodžia besirenkančią protą. Man reikėjo kitokių knygų, o ne to tavo bildančio puslapio. Bet aš nieko nesigailiu: tu vėl savo daina atriši vidinius mazgus. Ir dabar tavo klaidėjimas kyla į žvaigždes.

Išvertė P. G a u d y s

Užugirio kiemas ir jo šeimininkė

Povilas Skardžius

Anksti paliko savo tėvų namus ir toli nuo jų klajojo prezidentas, bet nepaklydo. Ilgai jis užtruko, tačiau jų neužmiršo. Metai bėgo pro šalį, laikai keitėsi, tik prezidentas prisirišimas prie jų nesikeitė ir pasiliko kaip buvęs. Kur jis bebuvu, ką jis bedarė, jie visada jam mojo iš tolo ir šaukė. Laikas nuo laiko, kai proga susidarydavo, prezidentas atsiliepdavo jį šauksmą ir jį juos sugrįždavo. Bet tik trumpam. Tik atsi- kvėpti, tik paganyti akis po laukus, tik pa- stovėti ir susimąstyti ant Lėno ežero kranto. Po to, jis vėl juos palikdavo, nenuraminamą pasiilgimą su savim pasi- imdamas. Neatlikti darbai jo laukdavo.

Bet laikui bėgant, kai prezidento amžiaus ir atsakomybės našta pasidarė jam vis sunkiau ir sunkiau pakeliamą ir kai jis pamatė, kad jo pastangos neneša vaisių, kurių laukė, gimtasis Užulėnis ir jo laukai ėmė jį šaukti garsiau kaip bet kada. Nusivylęs ir nebežinodamas, ar bus minimas už tai, ką padarė, ar už tai ko nepadarė, jis bandė prezidento pareigas atiduoti kam kitam ir grįžti ten, iš kur savo keliu pradėjo.

Nedidelis ir paprastas, sodu ir mažu daržu apsuptas namas ant Lėno ežero kranto neišėjo prezidentui iš galvos. Pro jo langus, prezidentas svajojo, jis galėtų gėrėtis ežeru ir plačiais banguojančiais laukais vasaros metu ir baltomis, nesibaigiančiomis tulumomis žiemą. Vienuoje, trūkumą ramybėje ir atsiskyrimu pakeitęs, prezidentas žinojo, kad daug ko nepa- darys, bet jis buvo tikras, kad, turėdamas laiko, dar daug ką galės saviesiems su savo plunksna pasakyti. Deja, prezidento norai neišsipildė taip, kaip jis norėjo, kad jie išsipildytų, nes jis nebuvo laisvas savo pasirinkime. Tie, kurie laikė jį apsupe, pasiliko užsispyrime, nusileidimą jam palikdami. Negana to, jie, besistengdami pastumti save į priekį, sukūrė prezidento kultą, prikabinę jo paveikslą kur tik vietos buvo ir ėmė gatves ir aikštes miestuose jo vardu vadinti. Įsismaginę jie kėlė presi- dentą į padanges, nekrepdami dėmesio į tai, kad prezidentas to nenorėjo ir netroš- ko.

Ekscelencija, ekscelencija. Koks aš ekscelencija, vos girdimai dažnai mur- mūdavo susierzinęs prezidentas. „Ar

negalima apsieiti be to?“

Bet be to apsieiti buvo negalima.

Prezidentas Antanas Smetona prezi- dentaudamas turtų nesusiukrovė. Prieš likdamas Užugirio kiemo savininku jis turėjo tik dvidešimt hektarų labai prasto miško gimtojo Užulėnio kaimo laukų pa- kraštį ir sklypą Kaune. Miškas ir sklypas buvo jam dovanoti Lietuvos valdžios kaip Nepriklausomybės Akto signatarui. Sklypą jis ketino perleisti savo sūnui Julijui.

Pirmajam terminui pasibaigus, kai rei- kėjo išsikelti iš Prezidentūros, negalėjom susirasti tinkamo buto. Jau galvojom, kad reikės pianingį ir kai kuriuos baldus padėti į sandėlį, kalbėjo prezidentas, kai jis, pulkininkas ir aš vieno pasivaikščiojimo metu stovėjom po medžių miško pakraštį nesiliaujančio vabzdžių dūzgimo apsupti. Laukai prieš mus skendo saulės šviesoje. Tolumoj paskutiniai, vos žiūrėti, melsvo rūko, likučiai dar tebesidraikė virš ežero, bet ore jau buvo jaučiama artėjanti vasaros vidudienio kaitra. Visi, kas galėjo, pradėjo slėptis nuo saulės, ieškodami pavėsio, o galvijai palikti atviroj ganykloj ir susi- spietę krūvoms, stovėjo galvas nuleidę, neju- dėdami ir vaikė aplink juos skraidančias muses ir uodus, savo uodegas mojuodami. Prezidentas kurį laiką žiūrėjo į juos ty- lėdamas. Patylėjęs jis atsiskuko į mus ir tarė:

„Kai pareisime namo, reikės paklausti, kodėl jie nevaro galvijų ir tvartus kaitros metu“. Tada jis vėl tarė:

„Nežinau, kaip tie reikalai būtų pasi- baigę, jei ne Maironis, kuris, sužinojęs mūsų bėdas, prigludė mus savo namuose. Nenorėčiau, kad mano sūnus kada nors atsidurtų panašioj padėty. Tegul pasista- tys sau namus ant to sklypo Mickevičiaus gatvėje, kai sugrįš iš Paryžiaus“.

Prezidentas Antanas Smetona buvo labai sąžiningas žmogus ir savo padėties praturtėjimui neišnaudojo. Bet dėl to nere- kia stebėtis, nes ir kiti du Lietuvos presi- dentai, po jo ir prieš jį, užmiršdami savo interesus, rūpinosi tik valstybės ir žmonių reikalais. Du iš jų pasirinko tremtį ir mirė už savo krašto sienų, o trečias prezidentas Aleksandras Stulginskis, pasilikęs namie, buvo rusų išgąbentas Rusijos gilumon, Sibiran. Vėliau, sugrąžintas Kaunan, savo

dienas baigė mažame kambarely, palėpėj, atsisakydamas okupanto pensijos.

Prezidento Smetonos norai sugrįžti po gimtuoju dangum išsipildė, bet ne taip kaip jis troško. Neramumai už Lietuvos sienų ir artėjanti karo grėsmė privertė jį pasilikti prezidento pareigose iki pasku- tinių Lietuvos laisvės dienų, ir todėl jis Užugirin grįžo ne kaip pensininkas, bet kaip prezidentas su valstybės galvai pri- derančiu stilium. Už Užulėnio kaimo ribų, Lėno ežero pašonėje, jo draugai ir gerbėjai įkūrė stambų ūkį ir jį jam dovanojo. Prezi- dentas ūkį pavadino Užugirio kiemu. Nuo 1937 metų jis jamė praleisdavo vasaros mėnesius, o prezidentienė ten gyvendavo ištisus metus. Rudenį, žiemą ir pavasarį keliai į Užugirį pasidarydavo sunkiai pra- važiuojami, ir prezidentas ten nuvykdavo labai retai. Nežiūrint to, prezidentas Užugirio kiemą labai mėgo.

Užugirio kiemo trobesių statyba užtro- ko kelerius metus. Statybai vadovauti ir ją organizuoti buvo sudaryta komisija. Tech- niškus ir architektūrinius reikalus tvar- kyti komisija pasikvietė inžinierių archi- tektą Feliksą Vizbarą.

Kai Užugirio kiemo trobesiai buvo pastatyti, visos plytos įmūrytos ir visos vynes sukalutas, ūkio trobesiai atrodė kaip ten buvę. Paprastos architektūrinės linijos,

matomos artimoj apylinkėje ir už jos ribų panašaus tipo pastatuos, sutapo su Užugirio vietovaizdžiu ir teikė praeiviui įspūdį, kad sodyba prikauso tvarkingam ir pasiturinčiam ūkininkui.

Kas kita buvo su gyvenamu namu. Namą statant, buvo persistengta ir paprastumas pakeistas iškilmingumu. Pats prezidentas negalėjo tarti paskutinio žodžio, nes namo statyba buvo finan- suojama ne iš jo kišenės, o komisija ir architektas nesiskaitydami su nuo amžių statyboj išbandytais reikalavimais, užmiršo, kad architektūroj, kaip ir kiek- vienoj kitoj meno apraiškoj, estetiniai nepritekliai arba perdėjimai yra kerštingi: jie lengvai pastebimi. Namą iš oro staty- tojai aprenę Užugiriui svetimais, klasi- kinės formos rūbais, neįkorporuodami į jį jokių lietuviškų motyvų. Tai labai krito į akis. Aukštas ir baltas, apvaliom kolonom ir atvirais balkonais pasipuošęs, stovėjo prezidento Smetonos namas ant pliko Lėno ežero kranto neturėdamas nieko bendro su pastatais jo artumoje ir su jį supančia aplinkuma. Kaip keleivis iš toli, trumpam poilsui Užugirio kieme sustojęs, namas atrodė, kad netveria, laukdamas tos minutės, kada vėl galės pasikelti ir pasileisti kelionėn į Kauną arba į Vilnių, kur tokiame būty priderėjo.

Rūmai viduje tačiau buvo gerai

Užugirio kiemo gyvenamasis namas, kur prezi- dentas Antanas Smetona praleisdavo vasaros mėnesius.

(Iš Broniaus Kviklio archyvo).

išplanuoti ir jaukūs. Kiekvienas, vos į juos koją įkėlęs, tai pastebėdavo. Ir man tas krito į akis, kai ėjau per erdvius ir šviesius apatinio aukšto kambarius, jų šeimi- ninkės, prezidentienės, ieškodamas. Buvo vėlyva popietė. Švelnus vėjas skverbėsi vidun per pravirus langus ir judino užo- laidas. Šviesūs šešėliai žaidė ir šoko ant blizgančio parketo grindų. Jų žaidimo sužavėtas, ėjau aplink juos nenorėdamas net užminti. Be jų rūmų viduje nebuvo nė gyvos dvasios. Pagaliau, prieš išeidamas laukan, tyliai pravėriau duris ir įkišau galvą į virtuvę. Lengvas durų gurgždesys išgąsdino jauną moterį, tarnaitę, kuri popietės snaudulio nugulėta ir abiem rankom pasirėmusi, snūduriavo prie stalo. Pamačiusi mane, vikriai pašoko nuo kėdės ir pasisūlė padėti, bet išgirdusi, kad ieškau ponios prezidentienės, nuleido rankas:

„Kas gali žinoti kur yra prezidentienė! Kai ponios prisireikia, tada lengviau atrasti adatą šieno vežime. Ji gali būti visur: lauke su darbininkais, pas gyvulius ganykloj, tvartuose, pas kumečius, kur vieno kumečio mergaitė sirguliuoja. Ponia, kaip bičių sugelta, niekada nenustovi vienoj vietoj nė valandėlei. Eina ir eina nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro“.

Taip apibūdinus prezidentienę, ji vėl atsisėdo, leisdamas suprasti, kad daugiau nieko nebūtinai pasakyti.

Aš jai padėkojau ir, uždaręs duris, rengiausi palikti rūmus. Nelaukai, įleidama iš lauko, duryse pasirodė pati ponia prezidentienė.

„Sveikas atvykęs Užugirin, leitenante“ — pasveikino mane prezidentienė. „Būdama lauke mačiau Tamstą ate- nant. Pagalvojau, kad nori mane pamatyti“.

„Taip ponia“, — kariškai pasisveikin- damas atsakiau.

„Ką gero norėjai man pasakyti?“

„Norėjau Tamstai pranešti, kad atvy- kau Užugirin. Pono prezidento garbės sargyba atvažiavo kartu su manim“.

„Ačiū, kad manęs neužmiršai“.

„Prašau atleisti, kad negalėjau pri- sistatyti anksčiau. Skubėjom ištuštinti sunkvežimius ir juos grąžinti į Kauną“.

„Galėjai, kur negalėsi. Tik nenorėjai“, — atsakė prezidentienė ir apsisukusi ėmė lipti laiptais žemyn atgal į kiemą. Aš sekiau ją tylėdamas, nes nežinojau, kaip atsakyti į paskutinius jos žodžius. Paėjusi keletą žingsnių žvyruotu kiemu, ji sustojo ir ėmė žiūrėti į kitą Lėno ežero pusę.

(Nukelta į 4 psl.)

Užugirio kiemas ir jo šeimnininkė

(Atkelta iš 3 psl.)

„Ką daugiau turi man pasakyti?“ paklausė vis dar žiūrėdama tolimon.
„Man atrodo, kad nieko daugiau, ponია“.

Prezidentienė atsisuko į mane.

„Leitenante, atvažiuoju iš Kauno ir neturi nieko pasakyti? Ar ne ten visos naujienos? Matau, kad esi labai neiškalbingas, arba nenori su manim kalbėti. O kartais ar nežinai, kada rytoj prezidentas atvažiuos?“

„Kaune, ponija, man buvo įsakyta pono prezidento laukti rytoj rytą, vienuoliktą valandą prie rūmų fronto ir jį sutikti su visa sargyba“ — atsakiau prezidentienei ir kariškui papratimu pridėjau ranką prie kepurės.

„Matau, kad žinias iš Tamstos reikia traukte traukti, o ką reikės daryti su Tamstos ranka, tai nežinau. Gal ją reikės parišti. Pone leitenante, aš ne generolas!“ — kalbėjo prezidentienė žiūrėdama į mane ir šypsojosi.

Mano skruostai, jutau, pradėjo kaisti. Paskubom ėmiau ieškoti tinkamų žodžių savo elgesį pateisinti. Nieko geresnio nenusitverdama ištariau:

„Bet, ponija, Tamsta esi prezidentienė“.

„Ir man taip atrodo. Užtat ir elkis su manim, prašau, kaip su prezidentiene“.

Iš kur galėjau žinoti kaip reikia elgtis su prezidentiene? Kaip dažnai eiliniam žmogui tenka su prezidentiene susidurti? Ką reiškia paskutiniai jos žodžiai? Nepasitenkinimą? O gal ji tik juokauja? Mintys kryžiuos mano galvą. Buvau visiškai pasimetęs ir jaučiau, kad savo pasimetimo negalėjau paslėpti. Norėjau kuo greičiau išsiaiškinti prezidentienės pabėgti. Su kareiviais visada buvau kaip namie. Pas juos mano vieta!

„Ponia“ — pagaliau pradėjau į mane žiūrėti prezidentienei, — „prašau man atleisti, kad savo elgesiu Tamstą suerzinau. To tikrai nenorėjau. O dabar, jei Tamsta leisite, norėčiau grįžti pas kareivius, ten yra daug darbo. Svarbiausia, turime pasiręgti rytojaus dieną — pono prezidento sutikimui.“

„Iš kur leitenante ištraukei, kad suerzina mane? Pradžiuginai, o ne suerzina. Prezidento ir kiekvieno su juo atvykstančio mes čia, Užugirio kieme, labai laukiame. Jūsų atvykimas pajauirins mūsų gyvenimą. Mes tik dirbom, o po darbo nuobodžiavom“, — kalbėjo prezidentienė ir šypsojosi.

„O dabar, prašau, turėk truputį kantrybės. Nesiskubink pas savo kareivius ir pabūk valandėlę su manim. Turiu Tamstą dar pabarti“.

Prezidentienės šypsenos ir jos malonaus balso padrasintas jai atsakiau: „Ar negalima to atidėti kitai dienai?“ „Ne, negalima. Kas gali žinoti. Kita dieną greičiausiai turėsiu Tamstą barti už ką nors kita“.

„Jei kasdien būsiu baramas, ponija, tai mano dienos Užugirio kieme, atrodo, nebus man lengvos“.

„Nenusimink! Niekas nekrepia dėmesio į mane. Matyt aš nemoku būti pikta ir bartis. O dabar sakyk, kaip patinka kareiviams jų patalpa?“

„Kareiviai prieš atvažiuodami žinojo, kad Užugirio kieme gyvens senoji daržinė. Sunku pasakyti, ką jie galvoja. Atrodo, kad jie yra linkimi ir patenkinti. Atvažiuodami visą kelią dainavo. Patalpa, kokia ji bebūtų, yra geriau kaip palapinės. Be to, didesnė kareivių dalis yra užaugę kaime ir daržinėje miegoti jiems yra ne naujiena“.

„Pernai buvo kalbėta daržinę nugriauti ir jos vietoj geresnę patalpą pastatyti, bet, kaip matai, kalbos kalbom paliko. O dabar sakyk, kodėl neatėjai pietų? Stalas buvo Tamstai padengtas. Ar laukei pakvietimo?“

„Gink Dieve ne, ponija! Ar už tai Tamsta norėjai mane barti?“

„Ir dar kaip!“

„O aš maniau, kad kokį nors kitą, daug didesnę, nusižengimą padariau“.

„Tamstos nusižengimas, iš šeimnininkės pusės žiūrint, yra labai didelis. Žiūrėk, kad tai daugiau nesikartotų“, — šypsodamas pagrasė prezidentienė.

„Prižadau, ponija“.

„Užugirio kieme pietus valgom trečią valandą, vakariene — devintą, o pusryčius kas kada atsielia ir kada nori. Ar esi dabar alkanas?“

„O ne, ponija. Aš pavalgiau su kareiviais. Norėjau patikrinti lauko virtuvės gamintus pietus. Dabar man teks žiūrėti, kad kareiviai būtų gerai ir skaniai maitinami“.

„Gerai, gerai! Žiūrėk ir rūpinkis, kad kareiviai Užugirio kieme būtų sotūs ir patenkinti. O dabar einam su manim“.

Mes nuėjom pro rūmų frontą ir prisartinę prie pirmo medinio pastato sustojom. Ponia prezidentienė atsigrėžė į mane ir ėmė aiškinti trobesių paskirtį. Užugirio kiemo trobesiai buvo sustatyti raidės U forma. Raidės dugne stovėjo rūmai, šonuose ūkio trobesiai. Vidury buvo sodas daržas. Pastatas, prie kurio medinių laiptų stovėjom, buvo klėtis. Sekantis — arklidės, toliau kita klėtis, grūdams ir kitokiam padėliui. Paskutinis pastatas buvo didžiulis klojimas. Kitoj kiemo pusėje stovėjo kumelių ir darbininkų tvartas. Kiemas tarp trobesių buvo užsodintas mažais, simetriškai išdėstytais vaismedžiais. Tarpe vaismedžių eilių, išdirbtų žemėje, augo įvairios daržovės ir gėlės. Sodas buvo aptvertas žema, medine tvora, kad galvijai į jį neįeityt ir neišlaužytų jaunų medelių.

„Kada nors, kai vaisiniai ir dekoratyviniai krūmai ir medžiai suaugs, Užugirio kiemas bus labai graži vieta“, — kalbėjo prezidentienė, — „tada jis ir Tamstai patiks“. Ir, nelaukdama mano atsakymo, pridėjo:

„O dabar einam vidun, į klėtį“.

Klėtis buvo erdvi ir vėsi. Dvi gražiai apdengtos lovos glaudėsi prie sienų, o klėties viduryje stovėjo medinis stalas ir keturios kėdės.

„Šitoj klėty mes apnakvydinam kai kuriuos, ne taip svarbius, svečius, kai jie pasilieka nakčiai Užugirio kieme“, — aiškino prezidentienė ir priėjusi prie kampe stovinčių svarstyklių tęsė:

„Leitenante, eik čia. Aš noriu Tamstą pasverti“.

Prezidentienės žodžiai mane taip nustebino, kad aš netikėjau savo ausim. Tačiau man neteko ilgai abejoti, nes ji, matyt nujausdama mano nustebimo priežastį, linksniu tonu kalbėjo:

„Užugirio kieme esu šeimnininkė, ir čia manęs visi klausia. Prašau, pone leitenante, nesididžiuoti ir lipti ant svarstyklių“.

Man nieko kita neliko daryti, kaip tik paklusti. Pasvėrus prezidentienės žiūrėdama į mane tarė:

„Vasaros metu, būdamas pas mus, turėsi pridėti mažiausia du arba tris kilogramus. Nuo šios dienos Tamstai nevalia atsikalbinėti prie stalo ir teisintis. O dabar, jei taip labai nori, gali bėgti pas savo kareivėlius“.

Vakare, atėjęs vakariene, valgoma jame kambary atradau panelę Juliją ir jaunąją Verutę. Neatidėliodamas panelę Julijai prisipažinau, kad ją pažįstu. Prezidento sesuo nušėbo ir susidomėjo, o kai ji išgirdo, kad esu kilęs ir augęs netoli Debeikių, ji nušėbo ir šypsena netilpo jos veide. Aš greitai pamačiau, kaip labai ji mylėjo Debeikius ir kad metai, praleisti jų padangėje, buvo jai malonūs ir nepamirštami. Mes vaikščiojom pagrinde, netašytas akmenimis grįsta Debeikių miestelio gatvė, grožėjomės ir gyrėm Debeikių gražią ir didelę gotiško stiliaus bažnyčią ir minėjom debeikičius, kuriuos pažinom. Prezidentienei atėjus ir susėdus už stalo, panelė Julija nusustojė kalbėjusi apie Debeikius ir jų apylinkes. Pradžioje prezidentienė tik klausėsi, bet vėliau, kai panelė Julija pradėjo teirautis apie mano gimtąjį kaimą dirbusius pradžios mokyklos mokytojus, prezidentienė susidomėjo mano tėviške, sužinojusi, kad esu ūkininko sūnus ir kad vasaros atostogų metu sekdavau paskui tėvą su dalge ir plūgu, žadėjo krepintis į mane, ieškodama ūkiškų patarimų. Aš turėjau daug vargo, kol prezidentienė įtikinau, kad ūkio reikaluose mažai nusimanau ir tik vasaros darbymečių metu dirbdavau tai, ką mano tėvas man paliūpavo.

Prezidentienė mažai valgė. Ji sėdėjo pasirėmusi ir žiūrėjo, kad mano lėkštė būtų pilna. Nuotaikingas pašnekesys apie dalykus, kurie buvo man ne svetimi ir abiejų, prezidentienės ir prezidento sesers, malonus paprastumas mane labai nustebino. Tarpais man atrodė, kad esu ne prezidento namuose, bet pas savo tetas, Pailgą ar Svėdasuose. Ir jos, kai ten viešėdavau, nenuleisdavo savo akių nuo manęs ir ragindavo valgyti. O kai aš dėkodamas atsisakydavau, jos tvirtindavo:

„Parvažiuosį namo ir sakysi mamai, kad mes tavęs nemylėjom“.

Žiburį degti buvo jau vėlu, kai grįžau karininkų kambarin. Aš persirengiau nakčiai tamsoje ir priėjęs prie lango plačiau jį atidariau. Vėsaus oro banga nuo ežero gūžtelėjo vidun. Pasirėmiau ant palangės. Aukštai, aukštai, žvaigždžių apsuptas, skubėjo mėnulis per tamsiai mėlyną dangų, tarytum žinodamas, kad birželio naktys Užugirio kieme būdavo labai trumpa.

Sėkloms subrendus

Nuotr. V. Maželio

Tuzinas gerų novelių

(Atkelta iš 3 psl.)

ginti stabilus gyvenimas naujakurystėje, naujame kontinente, neištrina iš Adolfo Markelio personažų ir mirazų ilgėjimosi. Todėl personažų idealistinė prigimtis primena melancholiškus, klasikinius romansus. Tai melancholiška, asmeniškų laimės mirazai, nuolatinis buvimas savyje, nes tikrai, užsidarius savyje, galima tenintis susikurtais mirazais. Meilės ir išmylėjimo variantai čia itin ryškūs ir lemtingi. Tai dvelkia Antano Vienožindžio jautrumu. Be gilesnio įsižiūrėjimo į Adolfo Markelio personažų išgyvenimus, jie gali atrodyti suidealinti, net komiški, nes patys personažai nėra pakankamai šurkštūs, nesutapę su standartine minia. Juk savo laiku amžininkams nebuvo patikimi ir Antano Čechovo žmonės, nes jie buvo „atliekami“, negyvenimiški, nei Guy de Maupassant'o herojai, nes jie buvo „per seksualūs“. Mums Adolfo Markelio herojai savi, atskamba Vienažindžio sentimentalumu...

Jeigu pirmojo rinkinio novelėje „Laikrodis“ susitinkame su šaržuotu protagom, nistu ir jaučiame, kad siužetas sukurtas šypsenai išgauti, paskutinėje rinkinio novelėje „Pasikalbėjimas su mergina“ esame giliai sujaudinti autoriaus sugebėjimu paliesti personažo intymiausios laimės svajones, jų sandūrą su buitės pilkybe.

Novelės „Pasikalbėjimas su mergina“, „Persamoji Nijolė“, „Vestuvės“, „Paskutinis pasimatymas“, „Bolero“ autorius jautriai liečia žmogaus vienišumo skaudulį ir visuomenę, ir šeimą. Tada ir groteskinė situacija (šalia geros žmonos vyras yra išmylėjęs ir mirazinę moterį) įgyja savo konkretumą ir psichinę tikrovę. Iš tikro, atsidūstame ties siužetu, kaip būtų palaiminga novelės herojai, jeigu jo ilgesingas mirazas taptų realybe. Betgi, žinome, mirazai nėra ir nebus realybės dalimi... Tad autorius budriai seka šias siužetines peripetijas ir, nustumdamas realybę, jis ištikimas realybei.

Šitokiomis nuotaikomis ir tezėmis prisotinės savo vėles-

niojo periodo novelės, autorius laimėjo daugiau kaip anekdotinius siurprizus novelėse „Niekadėjai“ arba „Dukart apgautas“. Beveik monologinėje novelėje „Vestuvės“ glūdi visas paražas mirazų ieškotojų. Tai personažų troškulys anekdotiško epizodo atpasakojime sugauti savo niekad nepagautos laimės plazdėjimą. Novelės personažas, Mečys, fantazuoja, bet jo klausytojai kiekvienas savaip savinasi pasakojamą istoriją. Antano Niauros („Pasikalbėjimas su mergina“) irklavimas į Geltonosios mergos uolą perauga į alegoriją. Skaudus yra „Bolero“ siužetas — amžinas kažin kada, ir akimirksni, sutiktos Lenos ilgesys, šalia kurio blėsta realybė. „Gėlės“ yra tikras trumpo metražo novelės perliukas. „Idealas“, kaip ir „Persamoji Nijolė“, yra žaismingi atotrūkiai į netikrovę už tikrovės ribų (toks jau kalamburas!). Realybėje išsystantieji epizodai teikia personažams slapčiausių geidulių, apie ką žino tiksliai personažas ir skaitytojas. Ir, aišku, autorius.

Adolfas Markelis novelės žanro dėsniu bematant apgyvendina skaitytoją savo pasakojamo epizodo teritorijoje, apšviečia aplinką savo iluminacija, suveda personažo interesus akistaton su skaitytojo susidomėjimu. Ir, atrodo, skaitytojas visad simpatizuos personažo problematikai. Tai išduoda paslaptį: personažai yra mūsų psichikos dalis. Tad, užvaldęs skaitytojo psichikos dalį, autorius gali didžiuliu savo rašytojiškos misijos laimikiu. Autorius atskleidė gyvenimišką tiesą, gyvenimo realybę, šurkštumą, interesų kovą pastebėjęs „vienožindiškos“ būsenos elementus.

Adolfas Markelis niekad neatskiria peizažo nuotaikų nuo savo personažų psichinio būvio. Tai du komponentai tamprame, organiškaime junginyje. Taupus žodin-gumas pasakojant, bemaž nuolatinė atlaidžiai sarkas-tinė šypseną, saikingas meta-forų, būdvardžių ir dinamikos nusakymų naudojimas, pasakojimo tempų kaita,

RAŠYTOJO LAIŠKAS BREŽNEVUI

1981 metų liepos 17 d. TSRS Aukščiausios tarybos prezidiumo įsakui žymiam rusų rašytojui Vladimirui Vojnovičiui buvo atimta Sovietų Sąjungos pilietybė. Tą pačią dieną Vojnovičius atsakė Brežnevui atviru laišku, kurio vertimą žemiau pateikiame:

Ponas Brežnevai,

mano veiklą Jūs įvertinote nepelnytai aukštai. Aš nepakirtau sovietinės valstybės prestižo. Sovietinė valstybė, savo vadovybės pastangų ir Jūsų asmeninio indėlio dėka, jokio prestižo ir neturi. Tad iš tiesų Jums derėtų atimti pilietybę sau pačiam.

Jūs įsako aš nepripažįstu ir laiku jį ne daugiau kaip muilo burbulu. Teisiniai jis prieštarauja įstatymams, o faktiškai aš kaip buvau rusų rašytojas bei pilietis, taip juo ir liksiu ligi pat mirties ir netgi po jos.

Būdamas nuosaikus optimistas, neabejoju, jog netolimoje ateityje visi Jūsų įsakai, atimantys mūsų vargšei tėvynei jos kultūrinį turta, bus panaikinti. Vis dėlto manojo optimizmo nepakanka, kad

Vladimiras Vojnovičius

patikėčiau, jog taip pat greitai bus likviduotas popieriaus deficitas. Ir maniesiems skaitytojams teks atiduoti makulatūrą po dvidešimt kilogramų Jūsų veikalų, kad gautų taloną vienai knygai apie kareivį Čionkiną*).

Vladimiras Vojnovičius
Miunchenas, 1981 metų liepos 17 d.

V.R.

*) Vakaruose išleistas garsus Vojnovičiaus 2-ju tomų satyrinis romanas „Kareivio Čionkino gyvenimas ir nepaprasti nuotykių“.

(Versta iš „Russkaja Mysl“)

Nr. 3371, 1981, XII.30)

Skaidriosios dvasios spinduliuos

ŠV. PRANCIŠKAUS DVASIOS SPINDULIAVIMAS. Parašė T. Viktoras Gidžiūnas, O.F.M. Brooklyn, N.Y. 1981 m. 120 psl. Išleido pranciškonai 800 metų nuo šv. Pranciškaus gimimo sukakčiai paminėti.

*

Dalyvaujant vienose išleistose Chicago universitete, toje nekatalikų aukštojo mokslo šventovėje, teko pastebėti įgraviruotą šv. Pranciškaus taikos maldą: „Viešpatie, padaryk mane savo taikos įrankiu. Ten, kur neapgynta viešpatauja, leisk man skelti meilę, kur skriauda — teisingumą...“

Šv. Pranciškus vienas iš populiariausių šventųjų kaip tarp katalikų, taip ir tarp kitatikių. Labai gerai, kad mūsų istorikas kun. V. Gidžiūnas, pranciškonas, dabar parašė naują, populiarią veikalą apie šv. Pranciškų. Knyga dviejų dalių. Pirmoji skirta labai lengvoje formoje perteikti to didžiojo šventojo gyvenimo įvykius. Kalbama trumpais posmeliais, kiekviename puslapy po du-tris nedidelius paveikslus aprašomam įvykiui pavaizduoti. Labai lengvas skaitymas eiliniam lietuviui, bet nenuobodus ir prasilavinusiame. Žinoma, nelengva išskirti, kur legenda, kur tikrovė. Per aštuoneta šimtmečių daug buvo įsiterpę gražių pasakojimų, kurie gerai pavaizduoja šv. Pranciškaus dvasią, bet nebūtinai — jo gyvenimo tikrovę. Bet tokie dalykai šioje knygoje gal tik išimty.

Mums ypač įdomi antroji dalis — šv. Pranciškaus dvasios spinduliavimas Lietuvoje ir išėjimoje. Su kruopštaus istoriko stropumu čia autorius iš veikalų ir archyvų surinkęs duomenis apie pranciškonų veiklą Lietuvoje nuo pat jų pasirodymo 1245 metais lietuvių puolamoj Volinijos srityje, o paskiau ir pacioje Lietuvoje. Gausiais paveikslais iliustruotose puslapiuose pateikiama Lietuvos pranciškonų istorija senaisiais nepriklausomybės amžiais, pokario

-melancholiškas koloritas ir tezių turėjimas be jų plakatinio atkišimo, daro Adolfo Markelio pasakojimą įtikinantį, patrauklų. „Daiktai, nors jie ir nuostabiai būtų, nepatenkina širdies“, tvirtina Linas, novelės „Nebaigtoji simfonija“ herojus. Galbūt šis posakis ir tiktų būti viso šių novelių rinkinio motto?

laisvės metu, bolševikų okupacijoje, išėjimoje. Kalbama suglaustai, faktais, su meile šiam ordinui ir Lietuvai. Čia vėl matome kiekviename puslapy Lietuvos šventųjų, vienuolynų vaizdus, žymesnių lietuvių pranciškonų paveikslus. Pabaigoje — šv. Pranciškaus maldų rinkinys. Apskritai, leidinys lengvai skaitomas, gausus istoriniais duomenimis, įdomus ne vien šv. Pranciškaus organizuotoms sekėjams, bet ir visiems lietuviams.

J.Pr.

ROMAS VIESULAS TARPTAUTINIS PARODOSE

Dail. Romas Viesulas dalyvauja Tarptautinėje grafikos bienalėje Jugoslavijoje. Šioje parodoje, kuri yra surengta Modernaus meno muziejuje, Ljubljanoje, dalyvauja dailininkai daugiau kaip iš šešiasdešimt pasaulio valstybių. Dailininkas taip pat dalyvauja ekslibrių parodoje Liubline (Lenkijoje) Moenchengladbach (Vokietijoje) ir Kazanlike (Bulgarijoje).

Parodų sezonas prasideda

Lietuvių dailininkų parodų su rudeniui prasidedantis naujas sezonas Chicagoje žada būti itin turtingas ir įdomus. Šiuo metu Aleksandros Eivaitės tapybos darbų paroda vyksta Three Illinois Center galerijoje, 303 East Wacker Drive. Paroda tęsis iki spalio 23 d.

Prano Gailiaus darbų parodos yra net dviejose galerijose: rugsėjo 11 d. - spalio 11 d. paroda vyksta Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, 4012 Archer Ave., o rugsėjo 18 d. atidaryta Gailiaus paroda ir „Galerijos“ patalpose, 744 North Wells St.

„Galerijoje“ po to bus ir daugiau reikšmingų parodų. Štai nuo spalio 6 d. iki spalio 25 d. ten matysime Vytautą Igną, nuo spalio 27 d. iki lapkričio 15 d. Viktorą Petravičių. O po jų seks parodos ir Eugenijaus Budrio iš Švedijos, ir Gabrieliaus Staniulio iš Šveicarijos ir Vytauto O. Virkų, ir Henrietos Vepštienės ir kt.

Broniaus Murino tapybos darbų paroda M. K. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, atidaroma spalio mėn. 9 d. (penktadienį) 7 val. vak.